

ЩО ТАКЕ МИСТЕЦТВО

З чого починалося мистецтво? Чи краще почнімо зда-
леку: що таке мистецтво?

Роззираючись довкола, помічаєш, що люди найперше турбуються про прості речі: про те, щоб їм було де жити, у що одягатися, що — а також із чого — їсти. Врешті, про те, щоб їх оточували надійні, якісні та гарні речі, які подобаються їм самим, а також їхнім родинам. А ще бажано, щоб ці речі не викликали осуду в найближчих сусідів. Дехто вважає, що незле також вражати уяву сусідів своєю заможністю. У цьому випадку люди зводять великі будинки, шують особливо гарне вбрання, оточують себе яскравими речами тощо.

Однак перейматися тим, щоб жити зручно та комфортно, вже означає зробити перший крок до розуміння того, що таке мистецтво, — принаймні в тому сенсі, в якому це розуміли люди в усі часи.

Усі види образотворчого мистецтва, а саме: **архітектура, скульптура, живопис, графіка** та **декоративно-ужиткове мистецтво** — початково були спрямовані саме на створення комфортного житла, зручного одягу та міцного і гарного посуду (а також іграшок та прикрас) для будь-кого, кому не вистачало якогось із цих компонентів. Це було потрібно найперше для особистої безпеки, а також елементарної зручності. А по тому, як безпеки та зручності було досягнуто — для справжнього щастя. Принаймні як його, це щастя, розуміє більшість звичайних людей.

ДОСЛІДНИКИ ПРАДАВНЬОГО МИСТЕЦТВА

Про те, як саме дбали про свої оселі, одяг, прикраси та посуд люди, які жили в давнину, можна дізнатись, наприклад, завдяки праці археологів та музеям, де зберігаються ці знахідки. Археологи — справжні шукачі скарбів; однак якщо їм не випадає знайти скарб із золотом, сріблом та коштовним камінням, вони цілком раді й простішим коштовностям, на кшталт фундаментів будівель чи їхніх стін, дитячим іграшкам та уламкам керамічних горщиків. Головне, щоб усі ці речі були достатньо стародавні: що старша річ, то більш вона коштовна, принаймні з погляду археологів. Але не лише їх: дослідженнями життя та діяльності прадавніх людей займаються також палеогенетики, історики мистецтва, палеозоологи, палеоботаніки та фахівці інших професій, що намагаються пояснити та відтворити таємниці життя доісторичних

часів. Згодом усе це впорядковують, щоби показати та пояснити звичайним, далеким від науки людям, музейники (люди, що працюють у музеях) — а також деякі письменники, режисери та навіть аніматори.

СПРАВЖНІ СТАРОДАВНІ СКАРБИ

Знайти найбільшу кількість прямо та умовно коштовних речей здебільшого вдається у стародавніх могилах. Якщо у цій могилі в давнину був похований фараон, правитель, вождь чи просто почесний громадянин будь-якого людського суспільства, — це майже завжди означає, що у його похованні буде напрочуд багато коштовностей, а також речей, які він (або вона) та його (або її) оточення любили і вважали по-справжньому потрібними.

Є й інший шлях дізнатись, як саме дбали про мистецтво люди, що жили у давнину: зі старовинних текстів тих часів, коли писемність уже існувала, а папір та книжки — ще ні. У таких випадках люди писали на сувоях, зроблених зі шкіри тварин, на папірусі, створеному з рослин, чи — в найкращих випадках — на глиняних табличках, обпалених у сильному вогні. Чому саме ці таблички я вважаю найкращими знахідками археологів? Тому що обпалена глина найкраще зберігається за будь-яких обставин: стихійних лих та інших неприємностей.

Деякі з таких записів достатньо старі та достатньо поважні для того, щоб їх переклали сучасними мовами. Вивчаючи ці стародавні тексти, сучасники — тобто ми з вами — здатні немало дізнатися про те, як велося в оселях наших чи іноземних пращурів. Однією з найбільш популярних стародавніх книжок, що містять такі відомості, вважається Біблія, яка нині є ледь не в кожній українській родині.

Хоча, звісно, справжні науковці воліють бачити поруч зі стародавніми текстами також і знахідки археологів, які всім своїм виглядом підтверджують описані в текстах речі.

Узагалі ж пощастити знайти щось на правду давнє може будь-кому. Але лише справжні археологи та музейники здатні оцінити, чи є твоя знахідка цінністю, яка існує на землі протягом кількох тисячоліть, чи це лише залишки господарства людей, що мешкали тут нещодавно. Однак навіть якщо це звичайнісінька річ батьків твоїх сусідів, — варто інколи згадувати, що елементарні для нас речі, ймовірно, здаватимуться справжніми скарбами археологам далекого майбутнього.

МУЗЕЙНІ СКАРБИ

Для того, щоб дізнатись, якими ж були на вигляд прадавні будівлі, посуд, іграшки та все інше, що збереглося з тих часів донині саме у твоїй країні, найперше варто відвідати найближчий археологічний музей. Зазвичай саме там зібрані найкращі знахідки археологів. Екскурсовод чи написи під експонатами пояснять, що за люди мешкали тут кілька тисячоліть тому, — і що саме вони вважали корисним або прекрасним.

В Україні, наприклад, окрім Національного музею історії України у Києві, мало не кожен маленький краєзнавчий музей у кожній області містить вітрини, присвячені власним прадавнім знахідкам. І це правило діє в усьому цивілізованому світі: маленькі музеї тієї чи іншої місцевості, пишаючись, демонструють власні найдавніші мистецькі твори. Свої скарби, які доводять: задовго до нас тут жили інші люди. Інколи вони не мали власної писемності, себто в них не було абетки, а відтак можливості від-

творювати свою мову, писати. Однак навіть тоді вони вже чудово будували, вирощували врожаї, — а також ліпили з глини, різьбили камінь, робили прикраси, — і, звісно, малювали.

Тому що малювати люди почали мало не тоді ж, коли зрозуміли, чим саме вони відрізняються від тварин. А може, саме для того, щоб сильніше відрізнятись.

Адже є речі, властиві лише людям: уміння говорити (а отже, читати та писати), вміння сміятися і вміння малювати задля краси та розваги (а не з метою маскування від ворогів).

ЯК РОЗРІЗНЯТИ МИСТЕЦЬКІ ТВОРИ

Фактично усі види мистецтва були властиві побуту прадавніх, навіть первісних людей. **Архітектура** тоді означала зведення осель, у яких можна було жити, радитися з одноплемінниками чи молитися богам. Будівлі, призначені для нарад чи молитов, називались — і досі називаються — суспільними. У нас це храми, школи, муніципалітети та інші заклади, куди люди приходили для того, щоби учитися чи обговорювати потреби громади. Зазвичай у громадських закладах не їли і не спали — лише спілкувалися, вчилися або молилися.

В усипальницях, які люди почали зводити тоді, коли вирішили ховати своїх мертвих, також ніхто ніколи не жив: там ховали померлих. Це правило стосується також і сучасних цвинтарів, навіть із дуже великими склепами.

Скульптура з давніх давен збереглася переважно у вигляді невеликих глиняних чи кам'яних фігурок, які тепер називають **гліптикою**. Зазвичай це іграшки для дітей, а також священні зображення — вони уособлювали богів чи жерців, які служили тим богам.

До скульптури також відносять мистецтво робити рельєфи: це означає, що палаци деяких прадавніх правителів прикрашали глиняною плиткою із кольоровими зображеннями. І зроблена та плитка була, по суті, так само, як і сучасна, яка прикрашає стіни у вас вдома, у ванній кімнаті чи на кухні: очищену від піску глину формували рівними прямокутниками чи квадратами; інколи виліплювали на її поверхні рельєфні зображення; потім чекали, поки вона висохне, замальовували земляними фарбами й випікали у вогні протягом щонайменше доби.

Стародавня скульптура у розумінні великих, у людський зріст чи й більше, зображень, створених із каменю, — таких, як, наприклад, **скіфські баби**, — зустрічається доволі рідко (принаймні порівняно з іншими прадавніми мистецькими творами).

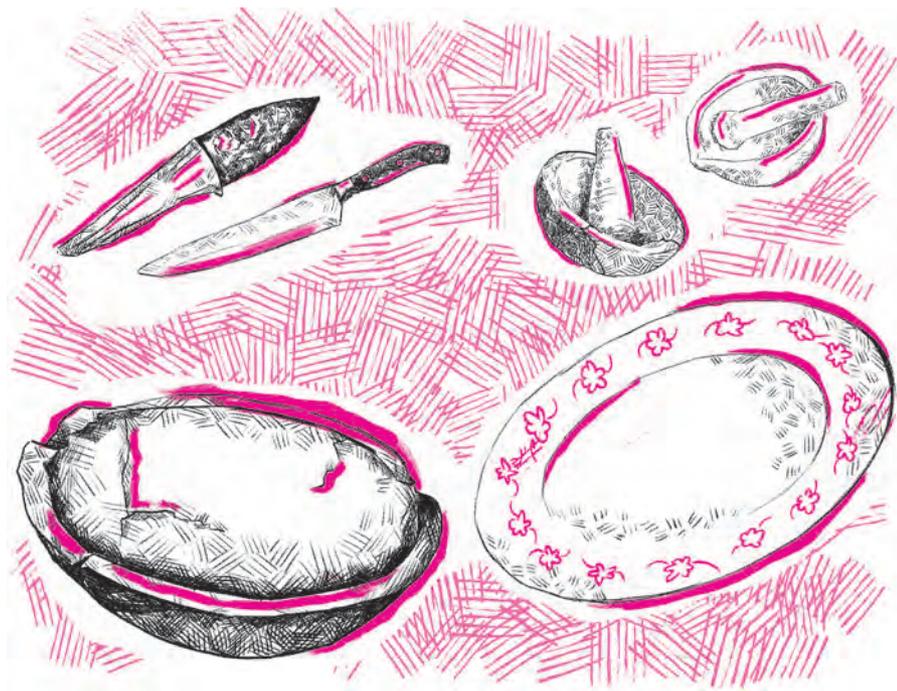
Давній живопис з'явився на світ задовго до появи олійних фарб, картону, паперу та спеціальних полотняних тканин, на яких переважно пишуть картини сучасні художники. Прадавні люди розмальовували стіни своїх печер, де мешкали з усіма родинами, а згодом — будинків, палаців та усипальниць.

Живопис вирізняється використанням яскравих фарб. Якщо це великі зображення на стінах — він називається **монументальним** (себто дуже великим). Тодішні художники мали на меті майже те саме, що й сучасні: їм хотілося прикрасити своє житло і зробити його несхожим на помешкання інших людей. А також, ймовірно, чомусь навчити глядачів — або й просто розважитися, намагаючись якомога точніше намалювати тих, із ким вони бачились частіше за інших. Наприклад, бізонів, восьминогів, диких котів чи поля, на яких ростуть гарні квіти.

Графіка, по суті, виникла так само давно, як і живопис: адже графіка (саме слово перекладається з грець-

кої як «пишу») — це не лише перші абетки, а й уміння проводити точні лінії, які живопис відтак заповнює кольоровими фарбами. Вміння малювати точні лінії та відтворювати певні форми згодом дуже стало в пригоді людям, які винайшли абетку та навчилися писати, читати й рахувати. Фарби у цих заняттях були не дуже важливі, а от точність написання літер та цифр цінувалися надзвичайно високо.

І, нарешті, **декоративно-ужиткове мистецтво** (інколи його тепер також називають **дизайном**) стосувалося щоденного побуту прадавніх людей. До речей, з яких складається декоративно-ужиткове мистецтво, відносять посуд, у якому готують їжу (сучасні каструлі, сковорідки та прадавні горщики й пательні); посуд, із якого цю їжу споживають (сучасні порцелянові тарілки та прадавні глиняні тарелі); а також предмети, за допомогою яких

готують і їдять (сучасні сталеві та прадавні кремнієві та обсидіанові ножі; всі види виделок, ложок та ложечок, ополоників, товкачок для пюре тощо).

Декоративно-ужиткове мистецтво — це також художній текстиль: тканина для одягу, сам одяг, ґудзики, стрічки, мережива та прикраси, а також запони, штори, фіранки, гобелени та килими, якими люди прикрашали своє житло, захищаючи його від протягів, холоду та вологи. Це, звісно, і всі види меблів, усі можливі іграшки, а також — це цікаво дівчатам, — усі без винятку прикраси.

Словом, декоративно-ужиткове мистецтво та дизайн — це будь-які речі, здатні зробити щоденне життя, по-перше, зручним, а по-друге — гарним. Цікаво, що перше і друге цікавило людей в усі часи — навіть у ті, про які ми можемо вкрай небагато дізнатися з малюнків на стінах стародавніх печер. Тих печер, де родини первісних людей ховалися від негоди, народжували та виховували дітей, готували та їли впольовану здобич і мешкали аж доти, доки не навчилися зводити собі зручні будинки.

ЗМІСТ

Розділ 1

3 чого саме починалося мистецтво	5
Що таке мистецтво.	7
Дослідники прадавнього мистецтва	8
Справжні стародавні скарби	9
Музейні скарби	10
Як розрізнати мистецькі твори	11

Розділ 2

Первісне мистецтво	15
Печерний живопис: від відтисків долонь до краєвидів із бізонами	17
Де печерні люди брали фарби	19
Зграї, табуни, отари чи череди?	20
Перша у світі скульптура	23
Палеолітичні Венери	25
Інші ідеали жіночої краси	26
Що змінилося у мистецтві доби мезоліту	27
Будівлі неоліту, енеоліту та бронзової доби	30
Навіщо збудований Стоунгендж	32

Розділ 3

Біблійні митці та мистецтво біблійних часів	37
Сакральні та церемоніальні мистецькі твори	39
Найстаріші в світі книги	41
Перший металург, перший тесля та перший художник, а також його підмайстер	42
Біблійна архітектура	45
Біблійна скульптура	47
Біблійне вбрання	48
Біблійні коштовності та прикраси	49

Розділ 4

Зикурати, піраміди, храми, витесані у скелях, та інші скарби Межиріччя	51
Межиріччя = Дворіччя = Месопотамія	53
Найбільші скарби давнього Дворіччя: храми та стіни	55
Скульптура Дворіччя	61
Історія кераміки: від сирцевої цегли до кольорової плитки	63
Блискучі кахлі Ассирії та Вавилону	64

Розділ 5

Переваги обожнення поховань: про мистецтво Давнього Єгипту	67
Біблійні згадки про Давній Єгипет	70
Музейні кімнати віком у кілька тисячоліть: піраміди, некрополі та їхні храми	72
Скульптура Давнього Єгипту: капсули часу	80
Давньоєгипетський живопис та декоративно- ужиткове мистецтво	83

Розділ 6

Доісторична Греція	87
Троя	89
Гомер, що описав Трою	89
Знахідка «чорного археолога» Генріха Шлімана	91
Багатошарова фортеця	92
Ужиткове мистецтво давніх троянців	92
Острів Крит Лабіринт Кносського палацу	93
Живопис мешканців Кносського палацу	96
Критська кераміка	97
Листи прадавніх критян	98
Кіклади	99
Мистецтво Тиринфу та Мікен	102
Живопис та інші скарби Тиринфа та Мікен	105

Розділ 7

Прадавнє мистецтво в Україні	107
Що потрібно, щоб збудувати місто	110
Дивні назви давніх племен	113
Ямна культура	114
Культура лінійно-стрічкової кераміки	115
Культура кулястих амфор	116
Катакомбна культура	116
Легендарна Трипільська культура	118
Трипілля-Кукутень	118
Трипільські будівлі	119
Трипільська кераміка	122
Зброя та прикраси	125
Фарби та інструменти прадавніх митців	126
Прості та складні орнаменти	127
Прадавні орнаменти	128
На що були схожі мотиви давніх орнаментів	130
Післямова	132
Література	133